

**17 ΙΟΥΝΙΟΥ: ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗΣ
ΣΤΑ ΕΙΚΟΣΑΧΡΟΝΑ ΤΗΣ ΕΠΕΤΕΙΟΥ (1994-2014)**

Είκοσι χρόνια μετά από εκείνη την πρώτη 17η Ιουνίου 1994 στο Παρίσι που τα Ηνωμένα Έθνη υιοθέτησαν τη Διεθνή Σύμβαση για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης και καθιέρωσαν την 17η Ιουνίου σαν Παγκόσμια Ημέρα για την Ερημοποίηση, ένα ερώτημα είναι «πόσο ακόμα θα γιορτάζουμε αυτή την ‘επέτειο’»;

Μια άμεση απάντηση δεν είναι εύκολη γιατί η ερημοποίηση είναι μια ύπουλα αθέατη, μακροχρόνια διαδικασία υποβάθμισης της γης, κυρίως στις ξηροθερμικές περιοχές του πλανήτη, που δύσκολα καταγράφεται σε μεγάλες ενιαίες εκτάσεις και επί μακρόν. Επιπλέον, ορίζεται και εκτιμάται με πολλούς διαφορετικούς τρόπους και με δεδομένα ποικίλης ποιότητας με αποτέλεσμα οι εκτιμήσεις της έκτασης της ερημοποιημένης ή/και σε κίνδυνο ερημοποίησης γης να κυμαίνονται σημαντικά. Έτσι, για να απαντηθεί το ερώτημα, χρειάζεται να συνεκτιμηθούν οι τάσεις των άμεσων και των γενεσιουργών αιτιών της ερημοποίησης και το κατά πόσο οι προτεινόμενες δράσεις για την καταπολέμηση της

εφαρμόζονται στην πράξη.

Quo vadis ερημοποίηση;

Κάθε λεπτό προστίθενται 150 άνθρωποι στη γη, αποψιλώνονται 25 εκτάρια και αστικοποιούνται 5,5 εκτάρια γης, υποβαθμίζονται 10 εκτάρια εδάφους και ερημοποιούνται 23 εκτάρια γης κάτι που μπορεί να επιφέρει 25 τοις εκατό μείωση στην παγκόσμια παραγωγή τροφίμων τον 21ο αιώνα [1]. Κάθε χρόνο 120.000 τετρ. χιλιόμετρα γης (έκταση λίγο μικρότερη από την Ελλάδα), που θα μπορούσαν να παράγουν 20 εκατομμύρια τόνων σιτηρών, μετατρέπονται σε ανθρωπογενείς ερήμους. Ο απολογισμός για την Ελλάδα είναι απογοητευτικός. Το 34% των περιοχών της χώρας θεωρείται υψηλού, το 49% μέτριου και το 17% χαμηλού κινδύνου για ερημοποίηση [2].

Κι ενώ η μέση κατά κεφαλή καλλιεργήσιμη γη μειώνεται – από 0.39 εκτάρια το 1960, σε 0.23 εκτάρια το 2000 και σε 0.21 εκτάρια το 2007, η ζήτηση για γεωργική γη αυξάνεται σε παγκόσμιο επίπεδο. Το 2050 θα πρέπει να τραφούν εννιά δισεκατομμύρια ψυχές...

Κάθε χρόνο οι απώλειες εισοδήματος λόγω υποβάθμισης της γης και ερημοποίησης υπολογίζονται σε 20-40 δισεκατομμύρια δολάρια [3] ... Το κόστος της διάβρωσης των εδαφών υπολογίσθηκε σε 7,3 δισεκατομμύρια Ευρώ για την Ευρωπαϊκή Ένωση των 25 το 2006. Λαμβάνοντας υπόψη όλες τις συνιστώσες της υποβάθμισης (μείωση οργανικής ύλης εδάφους, αλάτωση, κατολισθήσεις, ρύπανση εδαφών), το κόστος υπολογίσθηκε σε 38 δισεκατομμύρια Ευρώ [4] ενώ το κόστος της πρόληψης, εκτιμήθηκε σε 2.4 δισεκατομμύρια δολάρια μόνο [5].

Με βάση τον ορισμό της Σύμβασης, η ερημοποίηση είναι μια διαδικασία υποβάθμισης της γης σε ξηροθερμικές περιοχές που οδηγεί σε «μείωση ή απώλεια (σημ. μη-αναστρέψιμη κατάσταση) της βιολογικής και οικονομικής παραγωγικότητας και πολυπλοκότητας αρδευόμενης και μη-αρδευόμενης γεωργικής γης, λειμώνων, βοσκοτόπων, δασών και δασικών εκτάσεων». Η ερημοποίηση εκφράζει τη διαρκή μείωση της ικανότητας ενός ξηροθερμικού οικοσυστήματος να παρέχει αγαθά και υπηρεσίες που σχετίζονται με την πρωτογενή παραγωγικότητα [6].

Η ερημοποίηση προκαλείται από φυσικές διαδικασίες (υδατική και αιολική διάβρωση, κ.ά.) αλλά κυρίως από ανθρώπινες δραστηριότητες που υποβαθμίζουν το έδαφος (διάβρωση, αλκαλίωση), αφαιρούν τη φυτοκάλυψη, εξαντλούν τους υδατικούς πόρους και μειώνουν την εδαφική και τη χερσαία βιοποικιλότητα, όπως εντατικές καλλιέργειες με ακατάλληλες γεωργικές/αρδευτικές πρακτικές, υπερβόσκηση, πυρκαγιές, και αλλαγές χρήσης γης, όπως από δάση σε βοσκοτόπους ή από δάση και βοσκοτόπους σε βιομηχανικές και ενεργειακές καλλιέργειες, εξόρυξη, αστική, βιομηχανική και τουριστική ανάπτυξη.

Οι βαθύτερες γενεσιουργές δυνάμεις, που συμβάλλουν άλλοτε στην πρόκληση κι άλλοτε στην αντιμετώπιση της, περιλαμβάνουν κυρίως το κλίμα και μια σειρά αλληλένδετων δημογραφικών, οικονομικών, κοινωνικών-πολιτισμικών, και θεσμικών παραγόντων από το παγκόσμιο ως το τοπικό επίπεδο. Η κλιματική αλλαγή, που τροποποιεί τον 'χάρτη' των ξηροθερμικών περιοχών διαρκώς, καθιστά την ερημοποίηση τη μεγαλύτερη περιβαλλοντική πρόκληση της εποχής μας, σύμφωνα με έκθεση του Πανεπιστημίου των Ηνωμένων Εθνών [7] και προβλέπεται να προκαλέσει 15-50% απώλειες στις σοδειές μέχρι το 2050 με τις τωρινές καλλιεργούμενες ποικιλίες και γεωργικές πρακτικές.

Ταυτόχρονα, η παγκόσμια πληθυσμιακή αύξηση, η μετανάστευση, το διεθνές εμπόριο (ρυθμιστής τιμών των αγροτικών προϊόντων και της ενέργειας), οι αλλαγές αξιών (προσανατολισμός στο κέρδος), καταναλωτικών προτύπων (καταναλωτισμός), και κοινωνικών δομών, οι τεχνολογικές εξελίξεις στην παραγωγή, κατανάλωση και διανομή αγαθών και υπηρεσιών αυξάνουν τη ζήτηση, ενισχύουν τον ανταγωνισμό και επηρεάζουν τον τρόπο διαχείρισης των κρίσιμων πόρων – γη, νερό και έδαφος – για παραγωγή τροφής και κάλυψη οικιστικών και άλλων αναγκών εντείνοντας, κατά συνέπεια, τις πιέσεις που δέχονται αυτοί οι πόροι.

Κομβικό, ρυθμιστικό ρόλο στη κοινωνικο-οικονομική δυναμική διαδραματίζουν θεσμικοί και πολιτικοί παράγοντες. Σημαντικοί ανάμεσα τους είναι οι διεθνείς οικονομικές και περιβαλλοντικές συμβάσεις (GATT, Κλίμα, Βιοποικιλότητα, Ερημοποίηση), οι εθνικές τομεακές και περιβαλλοντικές πολιτικές, ο χωροταξικός σχεδιασμός, το ιδιοκτησιακό καθεστώς, τα δικαιώματα σε γη και πόρους, και οι διοικητικές δομές και διαδικασίες.

Δράσεις για την καταπολέμηση της ερημοποίησης – είναι αποτελεσματικές;

Η υιοθέτηση της Σύμβασης για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης το 1994

σηματοδότησε την επίσημη αναγνώριση από τη διεθνή Κοινότητα της ανάγκης ανάληψης δράσης για την αντιμετώπιση της. Η αποτελεσματικότητα, όμως, των προτάσεων και δράσεων της, ο βαθμός στον οποίο οι επίσημες προθέσεις υλοποιούνται στο πεδίο, εξαρτάται κρίσιμα από τις συνθήκες που επικρατούν σε εθνικό και τοπικό επίπεδο.

Η Σύμβαση χαιρετίστηκε ως η μοναδική Σύμβαση για την αειφόρο ανάπτυξη και θεωρείται ως το ιδανικότερο στρατηγικό εργαλείο παγκόσμια που ανταποκρίνεται στους Αναπτυξιακούς Στόχους της Χιλιετίας [8] γιατί αναγνωρίζει τη βαρύνουσα σημασία της προστασίας της γης (έδαφος και νερό) για την εξάλειψη της φτώχειας και την εξασφάλιση κοινωνικής και οικονομικής ευημερίας, με άλλα λόγια για την επίτευξη αειφόρου ανάπτυξης, ιδιαίτερα στις ευαίσθητες και ευάλωτες ξηροθερμικές περιοχές του πλανήτη.

Η Σύμβαση συνιστά δράση και συνεργασία από το τοπικό μέχρι το διεθνές επίπεδο, ως την εκ των ων ουκ άνευ προϋπόθεση για να αποδώσει το εγχείρημα. Ζητά από τις χώρες που την επικύρωσαν να ετοιμάσουν, με δημόσιες συμμετοχικές διαδικασίες, και να εφαρμόσουν, ενσωματώνοντας τα στα εθνικά σχέδια για την αειφόρο ανάπτυξη, Εθνικά Σχέδια Δράσης καθώς και Περιφερειακά Σχέδια Δράσης (π.χ. για τη Μεσόγειο). Υποστηρίζει το μοντέλο καλής διακυβέρνησης, ως μέσον και ως σκοπό για την εξασφάλιση της αειφόρου ανάπτυξης, που απαιτεί συμμετοχή, ισότητα και δικαιοσύνη, διαφάνεια, ανταπόκριση στα προβλήματα των τοπικών κοινωνιών, αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα, προβλεψιμότητα, συνοχή, νομιμότητα και λογοδοσία [9].

Το 2006, δέκα χρόνια αφότου η Σύμβαση τέθηκε σε εφαρμογή (Δεκέμβριος 1996), διαπιστώθηκε ότι ενώ η ανθρωπότητα αποδέχθηκε ευρέως την ανάγκη προστασίας της στιβάδας του όζοντος και της βιοποικιλότητας, δεν είχε αναγνωρίσει επαρκώς ακόμα τη μεγάλη σημασία της προστασίας του εδάφους από την υποβάθμιση και τη διάβρωση μια που η εφαρμογή της Σύμβασης ήταν πολύ μικρότερη και φτωχότερη από τις αρχικές προσδοκίες. Για την αποτελεσματικότερη εφαρμογή της προτάθηκε το 2008 η Δεκαετής Στρατηγική με δράσεις ενίσχυσης της επικοινωνίας, συνεργασίας και συντονισμού επίσημων φορέων πολιτικής, κοινωνίας, επιστημονικής κοινότητας καθώς και της χρηματοδότησης για την εφαρμογή των προβλεπόμενων μέτρων της Σύμβασης. Συγχρόνως, η περίοδος 2010-2020 κηρύχθηκε Δεκαετία για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης. Τον Φεβρουάριο 2014 συστάθηκε η Επιτροπή «Διεπιφάνειας Επιστήμης-Πολιτικής» (Science-Policy Interface) για την καλύτερη ενσωμάτωση των επιστημονικών ευρημάτων στη διαμόρφωση πολιτικής.

Η άρρηκτη σχέση της ερημοποίησης με άλλα σημαντικά παγκόσμια περιβαλλοντικά προβλήματα, με τα οποία μοιράζεται κοινά άμεσα και βαθύτερα αίτια, επιπτώσεις και

συνέπειες, και η ανάγκη συντονισμένης αντιμετώπισης τους μαζί με τις 'Αδελφές Συμβάσεις' – τη Σύμβαση για το Κλίμα και τη Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα – αντανakλάται στο συνδυασμό των θεμάτων του εορτασμού της Παγκόσμιας Ημέρας με τα θέματα του αντίστοιχου Παγκόσμιου Έτους. Έτσι, το 2006 κηρύχθηκε Παγκόσμιο Έτος για το Νερό και για την Ερημοποίηση, το 2007 Παγκόσμιο έτος για την ερημοποίηση και την κλιματική αλλαγή, ενώ το 2010 – Παγκόσμιο Έτος Βιοποικιλότητας – δόθηκε έμφαση στην εδαφική βιοποικιλότητα.

Το 2012 η Γραμματεία της Σύμβασης πρότεινε τον υπερβολικά φιλόδοξο στόχο, μηδενική καθαρή υποβάθμιση της γης (ZNLD – zero-net land degradation), με ορίζοντα το 2030, σημειώνοντας ότι μπορεί να επιτευχθεί όταν, για μια δεδομένη περίοδο, η μη-υποβαθμισμένη γη παραμένει υγιής με εφαρμογή ορθών διαχειριστικών πρακτικών και η ήδη υποβαθμισμένη γη αποκαθίσταται.

Το θέμα του 2014 είναι η 'προσαρμογή βασισμένη στο οικοσύστημα' (ecosystem-based adaptation) που επιχειρεί να ενθαρρύνει, για άλλη μια φορά, τη χρήση ποικίλων παραδοσιακών και σύγχρονων ορθών πρακτικών για την ταυτόχρονη αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και της ερημοποίησης όπως μικτές καλλιέργειες, παραδοσιακούς τρόπους συλλογής νερού, σύγχρονους τρόπους αποθήκευσης και εξοικονόμησης νερού, επαναχρησιμοποίηση επεξεργασμένου νερού για άρδευση, τροφοδοσία των υδροφορέων, δένδροφυτεύσεις, παραγωγή ξυλείας, και εντατική γεωργία όπου δεν επιβαρύνει τις ξηροθερμικές περιοχές. Εναλλακτικές δραστηριότητες, παράλληλα με ή αντί για γεωργία και κτηνοτροφία, περιλαμβάνουν την υδροπονία, τις θερμοκηπιακές καλλιέργειες, τον ήπιο τουρισμό.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο πολιτικής για την ερημοποίηση παρόλο που τέσσερα κράτη-μέλη της (Ισπανία, Ιταλία, Πορτογαλία, Ελλάδα) ανήκουν στο Παράρτημα IV (Βορειο-Μεσογειακές χώρες) της Σύμβασης. Ενώ υπάρχει η Οδηγία Πλαίσιο για το Νερό 60/2000, για το έδαφος υιοθετήθηκε μόνο η Θεματική Στρατηγική για την Προστασία του Εδάφους τον Σεπτέμβριο 2006. Ταυτόχρονα τέθηκε σε διαβούλευση πρόταση για μια Οδηγία-Πλαίσιο για την Προστασία του Εδάφους η οποία απορρίφθηκε τον Δεκέμβριο 2007 γιατί δεν κατόρθωσε να εξασφαλίσει την απαιτούμενη πλειοψηφία στο Ευρωκοινοβούλιο. Πέντε χώρες – Γερμανία, Γαλλία, Ολλανδία, Αυστρία, και Αγγλία – ψήφισαν αρνητικά θεωρώντας ότι το έδαφος δεν μπορεί να αποτελέσει θέμα διαπραγμάτευσης σε επίπεδο ΕΕ γιατί το δικαίωμα για αποφάσεις σχετικά με τις χρήσεις γης ανήκει στη δικαιοδοσία των κρατών. Η έκκληση του Επιτρόπου Περιβάλλοντος κ. Στ. Δήμα το 2008 για «επανεξέταση της ανάγκης για την προστασία με Ευρωπαϊκή νομοθεσία αυτού του πιο πολύτιμου πόρου (του εδάφους)» έπεσε σε ώτα μη ακουόντων... Η πρόσφατη προσπάθεια του 2013 να ξανατεθεί σε διαβούλευση οδηγήθηκε σε αποτυχία τον Μάρτιο του 2014 με το ίδιο σκεπτικό.

Στην Ελλάδα, που υπέγραψε τη Σύμβαση το 1996, το Εθνικό Σχέδιο Δράσης θεσμοθετήθηκε το 2001 (ΚΥΑ 99605/3719) αλλά ούτε υποστηρίζεται από διοικητικούς και χρηματοδοτικούς μηχανισμούς, ούτε έχει ενσωματωθεί σε αναπτυξιακά και χωροταξικά σχέδια. Αντίθετα, σπάνια έως καθόλου λαμβάνεται υπόψη στις κρατικές αναπτυξιακές επιλογές, ιδιαίτερα των τελευταίων χρόνων που, με το πρόσχημα της 'κρίσης', επιδεινώνουν την κατάσταση των ήδη υποβαθμισμένων εδαφικών και υδατικών πόρων. Κραυγαλέα δείγματα παντελούς αδιαφορίας για το έντονο πρόβλημα υποβάθμισης της γης και ερημοποίησης στη χώρα, που συχνά δημοσιοποιείται στον τύπο, τις συνέπειες του αλλά και για τη Σύμβαση, είναι η ενθάρρυνση της εκτός σχεδίου δόμησης, υδροβόρων τουριστικών θερέτρων, εγκαταστάσεων που προκαλούν διάβρωση εδάφους και καταστροφή της φυτοκάλυψης σε ξηρο-θερμικές περιοχές (χιονοδρομικά κέντρα, γήπεδα γκολφ), και κατασκευής φωτοβολταϊκών πάρκων σε γη υψηλής παραγωγικότητας, η εγκατάλειψη των υποβαθμισμένων περιοχών, η καταστροφή υδροβιοτόπων, δασών και δασικών εκτάσεων, ο πλημμελής έλεγχος των πυρκαγιών και της υπερβόσκησης. Η ισχυρότερη μαρτυρία αδιαφορίας, όμως, είναι η απουσία ή η μεροληπτική (προσχηματική;) διαμόρφωση και εφαρμογή δημόσιου σχεδιασμού γης και πόρων και οι αδικαιολόγητες καθυστερήσεις εφαρμογής της εθνικής περιβαλλοντικής νομοθεσίας (όπου ακόμα υπάρχει) καθώς και συμμόρφωσης, παρ' όλες τις επιπλήξεις, με σημαντικές Ευρωπαϊκές Οδηγίες (Οδηγία για το Νερό του 2000 που απαιτεί ορισμό Αρχών Διαχείρισης Υδατικών Διαμερισμάτων και σύνταξη αντίστοιχων Σχεδίων Διαχείρισης Υδατικών Πόρων, Οδηγία για τους Οικοτόπους, Δίκτυο Φύση 2000). Στην καλύτερη περίπτωση, λαμβάνονται σημειακά και αποσπασματικά μέτρα προστασίας εδάφους και υδατικών πόρων τα οποία είναι ανεπαρκή ενόσω οι βροχοπτώσεις μειώνονται, οι περίοδοι ξηρασίας αυξάνονται και το κοινωνικο-οικονομικό και θεσμικό περιβάλλον επιδεινώνεται.

Για πόσο καιρό ακόμα θα γιορτάζουμε άραγε αυτή την 'επέτειο';

Η σύντομη αναδρομή στην πορεία της ερημοποίησης και των δράσεων για την καταπολέμηση της στέλνουν ένα σαφές μήνυμα: πρόοδος είναι δύσκολο να σημειωθεί Η ερημοποίηση είναι ένα εξαιρετικά πολύπλοκο φαινόμενο του οποίου δεν ελέγχονται εύκολα και άμεσα οι γενεσιουργές δυνάμεις ιδιαίτερα με τα υφιστάμενα συστήματα διακυβέρνησης που βασίζονται είτε στο συγκεντρωτικό είτε στο πρότυπο της ελεύθερης αγοράς. Οι ουσιαστικές δυσκολίες, όμως, αφορούν το γεγονός ότι στη διαδικασία της ερημοποίησης εμπλέκεται αναγκαστικά ο θεμελιωδέστερος συντελεστής παραγωγής, η γη, της οποίας η χρήση εξαρτάται από τις αποφάσεις του ιδιοκτήτη της. Αυτό αποτυπώθηκε ανάγλυφα στο σκεπτικό απόρριψης της Ευρωπαϊκής Οδηγίας για το Έδαφος που προαναφέρθηκε.

Οι συλλογικές και ατομικές αποφάσεις για τις χρήσεις της γης ρυθμίζονται από τις ισχύουσες οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές πολιτικές που αντικατοπτρίζουν τα κρατούντα συστήματα αξιών. Η κυριαρχία της ανταλλακτικής αξίας της γης στο σύγχρονο κόσμο υπαγορεύει χρήσεις μέγιστης βραχυπρόθεσμης χρηματικής απόδοσης (ελληνική απόδοση του highest and best use). Μέσα σ' αυτή την κυρίαρχη στάση ζωής, η πληθώρα των ορθών πρακτικών διαχείρισης των έγγειων πόρων εφαρμόζεται ευκαιριακά και αποσπασματικά, αδυνατώντας να συμβάλει καθοριστικά στην αναστροφή της υποβάθμισης της γης. Παρά τους φιλόδοξους στόχους των διεθνών Συμβάσεων και την επιστημονική πρόοδο, η ερημοποίηση, όπως και άλλα μεγάλα περιβαλλοντικά και οικονομικά προβλήματα, μαρτυρά πόσο μεγάλη είναι η απόσταση από την επιστήμη στην πράξη και την πολιτική, πόσο μεγάλη είναι η διάσταση του διεθνούς από το τοπικό επίπεδο, πόσο δύσκολο είναι να επιτευχθεί η αειφόρος ανάπτυξη τελικά ...

Η ερημοποίηση είναι μια ακραία, ιδιόμορφη μορφή 'αρπαγής της γης' (land grab [10][11]), στις ξηροθερμικές περιοχές που συχνά εξελίσσεται παράλληλα μ' αυτήν που γίνεται καθημερινά σε πολλές χώρες του πλανήτη. Όταν η γη χάνει τον πολύτιμο προστατευτικό μανδύα της, το έδαφος, η ανθρώπινη επιβίωση και η ουσιαστική κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη εκτίθενται στις εφιαλτικές απειλές των αλληλένδετων κρίσεων – επισιτιστικής, περιβαλλοντικής, ενεργειακής, οικονομικής, κοινωνικής, ... αξιών. Κι όσο υπάρχουν αυτές οι κρίσεις, η επέτειος της 17ης Ιουνίου θα εορτάζεται κανονικά...

Ελένη Καπετανάκη-Μπριασούλη, Καθηγήτρια
Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
e.briassouli@aegean.gr

ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Μπριασούλη, Ε. (2006) 17 Ιουνίου – Παγκόσμια Ημέρα για την Ερημοποίηση, 2006 – Παγκόσμιο Έτος για την Ερημοποίηση (http://www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=2646&Itemid=85)

Μπριασούλη, Ε. (2007) 17 Ιουνίου 2007, Παγκόσμια Ημέρα για την Καταπολέμηση Της Ερημοποίησης και φέτος! (http://www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=3800&Itemid=0)

- Μπριασούλη, Ε. (2008) Ερημοποίηση: Η θλιβερή «γιορτή» καλά κρατεί. (http://www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=4938&Itemid=82)
- Μπριασούλη, Ε. (2009) Ερημοποίηση και επισιτιστική ασφάλεια: αλληλένδετες απειλές (<http://www.ecocrete.gr/index.php?option=content&task=view&id=6111>)
- Μπριασούλη, Ε. (2010) Προστατεύοντας τον πλούτο της γης ενός κατώτερου θεού (http://www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=6813)
- Μπριασούλη, Ε. (2011) 2010-2020 Δεκαετία μάχης κατά της ερημοποίησης, δεκαετία μάχης κατά των κρίσεων (<http://www.ecocrete.gr/index.php?option=content&task=view&id=7074>)
- Μπριασούλη, Ε. (2012) 17 ΙΟΥΝΙΟΥ 2012, Παγκόσμια Ημέρα για την Καταπολέμηση Της Ερημοποίησης. Στόχος: Μηδενική Καθαρή Υποβάθμιση Γης (http://www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=3525&Itemid=0)
- Μπριασούλη, Ε. (2013) LEDDRA – Δελτίο Τύπου για την Παγκόσμια Ημέρα Ερημοποίησης, 17 Ιουνίου 2013 (<http://leddra.aegean.gr/PressRelease%20Folder/LEDDRA%20June%2017%202013%20press%20release%20-%20GREEK.pdf>)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- [1] UNCCD, 2011. Land and soil in the context of a green economy for sustainable development, food security and poverty eradication. Submission of the UNCCD Secretariat to the Preparatory Process for the Rio+ 20 Conference, 18 November 2011.
- [2] SOS για την ερημοποίηση των εδαφών. Το Βήμα, 12/5/2011.
- [3] Brauch, H.G. and Spring, U.O. (2009) Securitizing the ground, grounding security. UNCCD, Bonn.
- [4] Bowyer, C., et al. (2009) Land degradation and desertification. European Parliament. Policy Department, Economic and Scientific policy. Brussels.
- [5] http://www.idrc.ca/en/ev-92257-201-1-DO_TOPIC.html
- [6] MEA (2003) Dryland Systems. Ch. 22, Millennium Ecosystem Assessment. <http://www.millenniumassessment.org/documents/document.291.aspx.pdf>
- [7] UNU (2007) <http://www.sciencedaily.com/releases/2007/06/070627221726.htm>
- [8] Εξάλειψη ακραία φτώχειας και πείνας, επίτευξη παγκόσμιας πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, προώθηση ισότητας φύλων και δικαιωμάτων των γυναικών, μείωση παιδικής θνησιμότητας, βελτίωση υγείας της μητέρας, καταπολέμηση του AIDS, της ελονοσίας και άλλων λοιμωδών νόσων, εξασφάλιση περιβαλλοντικής αειφορίας, διαμόρφωση διεθνούς σύμπραξης για την ανάπτυξη (<http://www.un.org/millenniumgoals/>)
- [9] HLPD (2008) Desertification – Coping with Today’s Global Challenges in the Context of the Strategy of the United Nations Convention to Combat Desertification. High-Level Policy Dialogue, Bonn, May 27, 2008

[10] Friis, C. and Reenberg, A. (2010) Land grab in Africa: Emerging land system drivers in a teleconnected world. GLP Report No. 1. GLP-IPO, Copenhagen.

[11] <http://landportal.info/landmatrix>